
Boekrecensie

Ontspannen zijn, dan lukt alles. Levensschets van een liefhebber in de politiek

door Lennart Steenbergen

Bespreking van Pieter Sijpersma, Hans Wiegel. De biografie, Atlas Contact, Amsterdam, 2020. ISBN 9 789045 038254.

In juni 1973, het kabinet-Den Uyl was een maand eerder aangetreden, hield de kersverse oppositieleider in de Tweede Kamer Hans Wiegel een spreekbeurt voor de Haagse afdeling van de Antirevolutionaire Partij (ARP). Veel van de mannenbroeders in

de zaal waren amper over de teleurstelling heen van het terzijde schuiven van hun eigen minister-president, Barend Biesheuvel, tijdens de formatie van eerder dat jaar. Zijn kabinet had het veld geruimd voor het progressieve kabinet onder aanvoering van PvdA-voorman Joop den Uyl. In zijn praatje appelleerde Wiegel aan de rouwgevoelens van een deel van de ARP-achterban, bij wie 'mooie Barend' nog altijd razend populair was. Een ooggetuige van de bijeenkomst maakte gewag van de VVD'er:

“Hij mobiliseerde al zijn acteertalenten en droeg, met ingehouden emotie en omfloerste stem, een politiek requiem ter nagedachtenis aan Biesheuvel op, zodat men in de zaal een speld kon horen vallen. Een oudere man stond op, de tranen biggelend over de wangen, gebalde vuisten: ‘Leve Biesheuvel!’ Quasi-emotioneel riep Wiegel terug: ‘Jazeker, leve Biesheuvel! Dat zeggen wij ook!’” (p. 253).

Deze scene is Hans Wiegel ten voeten uit. Voor de liberaal is politiek goeddeels acteren. In dit theater geniet de hoofdrolspeler van zijn eigen spel. En hij geeft zijn publiek wat het wil horen. Hij begrijpt wat er in de hoofden van de mensen omgaat, zo ook van de antirevolutionaire toehoorders van de afdeling Den Haag. Waar links Nederland in de jaren 70 de polarisatiestrategie inzette om de confessionele partijen kapot te spelen, wist Wiegel dat hij deze partijen ooit nog nodig zou kunnen hebben en bleef hij irenisch tegenover de confessionele achterban. Wiegel zou in de jaren 80 in een soortgelijke positie terechtkomen als Biesheuvel in 1973: weg uit Den Haag, nog altijd mateloos populair bij zijn achterban, maar niet terugkerend.

Het heeft even geduurd, maar de biografie over Hans Wiegel is eindelijk daar. In zo ongeveer elke politieke biografie die in de afgelopen decennia verscheen draaft Wiegel op als ‘s lands herdenker van oud-politici’ (p. 662). Werd het niet eens tijd voor een eigen biografie? Pieter Sijpersma heeft deze leemte gevuld, en hoe. Het moest een boek worden waarin er wat te lachen viel, vond Wiegel zelf, en dat is gelukt. Het boek heeft geen weten-

schappelijke pretentie, schrijft de auteur in zijn inleiding, het is een ‘journalistiek boek’. Daarmee doet Sijpersma, inmiddels gepensioneerd en voorheen hoofdredacteur van *Dagblad van het Noorden*, zichzelf tekort. De biografie is geschreven met de pen van een uitmuntend journalist, die tegelijkertijd gedegen historisch onderzoek heeft verricht.

Het is een fraaie levensschets geworden van een liefhebber in de politiek, die opgroeide in Amsterdam als zoon van een meubelmaker. Lopend over straat met zijn moeder raakte hij als klein jongetje diep onder de indruk van het aanzien van de langslopende burgervader van de hoofdstad, Arnold Jan d’Ailly. De aantrekkingskracht van het gezag heeft hem nadien nooit meer losgelaten. Na de verhuizing met zijn ouders naar het Gooi woonde Wiegel een lezing van de gearriveerde VVD-politica Haya van Someren-Downer bij. Hij werd geïnspireerd door Haya’s vlammende betoog over kansengelijkheid via het onderwijs en meldde zich aan als partijlid. De bevordering van optimale ontplooiing via het onderwijs – Wiegel was hiervan zelf een sprekend voorbeeld als gymnasiast uit een middenstandsgeslacht – kan worden gezien als een van de weinige idealen die Wiegel als politicus zou uitdragen. In zijn eigen woorden: “Het onderwijs moet het ijzer zijn, waar de maatschappij mee kan worden opengebroken”.

Bevlogen woorden, zeker voor een politicus die niet zozeer de maatschappij wilde veranderen, maar er vooral zelf deel van wilde uitmaken, erbij wilde horen (p. 58).

Zijn onderwijsideaal had hij beschreven in *Een partijtje libre*, een boekje uit 1968 over politieke vernieuwing. De biljartterm in de titel was een verwijzing naar *Tien over Rood*, het radicale pamflet over maatschappijvernieuwing van de Nieuw Links-beweging binnen de PvdA, dat twee jaar eerder was verschenen. Wiegel hield er geheel eigen opvattingen over de vernieuwing van de politiek op na. Dit was in zijn ogen geen kwestie van staatsinrichting, het hing puur af van een verandering van de mentaliteit en het gedrag van de politici. Het was de persoon die de politiek dichterbij de burger moest brengen. Met een stukje humor en zelfrelativering kwam de politicus al een heel eind.

Wiegel bracht schwing in de VVD, de partij die toen nog bekend stond als een notabelenclub. Tegelijkertijd veinsde de bedaarde jongeling de deftigheid van een heer van stand. In die zin was hij geen kind van de late jaren 60, maar van de late jaren 50 en vroege jaren 60 (p. 668). Hij betrad de Tweede Kamer op 18 april 1967, de dag dat het kabinet-De Jong zijn regeringsverklaring aflegde. Wiegel was toen 25. De kleine onderzeeërcommandant Piet de Jong (KVP) stond aan het roer van een kabinet dat Nederland bedaar en licht meebuigend door de roerige jaren 60 leidde. De premier beschikte daarbij over de nodige dosis humor en relativiseringsvermogen. De Jong werd Wiegels grote voorbeeld – in overdrachtelijke zin althans. De liberaal maakte zich het Kamerlidmaatschap in deze kabinetsperiode snel eigen, waarna hij in 1971 de stap zette naar het fractievoorzitterschap van de VVD.

Van 1973 tot 1977 beleefde Wiegel zijn *finest hour* op het Binnenhof, als oppositieleider in de Kamer tegen het roemruchte kabinet-Den Uyl. In een handgeschreven notitie was de VVD'er bij aanvang van deze periode somber gestemd: "Oppositie: gemakkelijker dan regeren, niet veel realiseren; teleurstelling kiezers" (p. 248). Deze korte vooruitblik dekte aardig de lading van de jaren die komen gingen. Zijn tijd als oppositieleider had iets paradoxaals. Wiegel leverde met zijn confrontaties met Den Uyl een onmiskenbare bijdrage aan de levendige politiek van de jaren 70, maar zelf had hij het niet erg naar zijn zin. De smalle marges van de politiek golden ook voor de VVD. Verder dan plaagstootjes aan Den Uyl cum suis kwam hij doorgaans niet; hij had geen wezenlijke invloed op het politieke beleid van het progressief-confessionele kabinet. Wiegel kreeg steeds vaker de kritiek dat hij niets klaarspeelde.

Na de kabinetsformatie van 1977, de moeder aller formaties, trad Wiegel aan als minister van Binnenlandse Zaken in het CDA-VVD-kabinet onder aanvoering van de katholieke Dries van Agt. Wiegels verzoenende houding tegenover de christendemocraten in de jaren daarvoor betaalde zich hier uit. Na de uiterst moeizame onderhandelingen tussen CDA en PvdA voelden de gesprekken met de aardige en pragmatische VVD-leider Wiegel als een verademing voor de christendemocratische voorman Van Agt.

Als 'dienaar van de Kroon' voelde Wiegel dat hij gezag had en kreeg hij de aandacht waar hij van jongs af aan van gedroomd had.

Als minister en vicepremier had Wiegel eigenlijk maar één doel: het kabinet overeind houden. Al was het maar omdat het vorige kabinet-Den Uyl hierin op het nippertje niet in geslaagd was. Van Agt, die de auteur van de biografie openhartig te woord staat, aanschouwde bij zijn makker de “iet-wat primitieve maar aandoenlijke emotie van ‘we laten elkaar nooit los’” (p. 511).

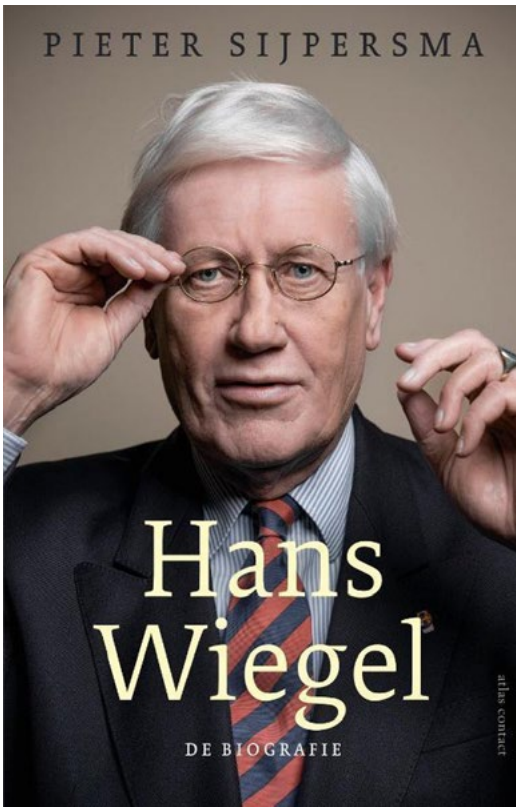
Ondertussen was de VVD geëvolueerd van een standspartij in een ware volkspartij. Dit was de verdienste van de drie H's: Hans Wiegel, zijn nestor en Eerste Kamerfractievoorzitter Harm van Riel en partijvoorzitster Haya van Someren-Downer. Het ledenaantal was in de jaren 70 fors gegroeid. De volwassenwording van de partij maakte dat er steeds meer verschillende geluiden

hoorbaar waren binnen de top van de VVD. Zo werd Wiegel in toenemende mate bekritiseerd om zijn rechtse koers. Daarnaast wenste de groeiende liberale achterban inspraak te hebben in de politieke koers van de VVD, wat de positie van de politieke leider niet onberoerd liet. Deze ontwikkeling van interne democratisering en de gevolgen voor Wiegels functioneren hadden meer aandacht mogen krijgen in het boek.¹

Nadat Wiegel erin was geslaagd met het kabinet de volle rit uit te zitten, vertrok hij in 1982 vrij plotseling uit Den Haag. De 15 jaren in de landelijke politiek waren een achtbaan geweest. Wiegel was moegestreden en wenste op een hoogtepunt afscheid te nemen. De trein naar het noorden kwam op het juiste moment voorbij. Hij kon in Friesland

Commissaris van de Koningin worden. Een functie op het lijf geschreven van iemand die het werk even op een lager pitje wilde zetten, hechte aan het aanzien van het ambt van Commissaris en tegelijkertijd – huiselijk als hij is – genoot van de Friese kneuterigheid. En niet onbelangrijk voor Wiegel: een politicus was in Friesland nog een man van gezag.

Dat laatste had Wiegel er mede toe bewogen eind jaren 60 als Kamerlid een boerderijtje te kopen in het Friese Ee. Sijpersma, zelf een noorderling, noemt dit ook: “Hier heersen nog de oude omgangsvormen, en wordt nog opgekeken naar belangrijke mensen” (p.

115). In Ee ontving Wiegel regelmatig gasten uit Den Haag, maar hij kon er ook goed dagenlang alleen zijn, lange wandelingen makend door de uitgestrekte weilanden. De liefde voor het noorden is altijd gebleven. Het is dan ook niet toevallig dat Wiegel zijn eerste en tweede vrouw, Jacqueline en Marianne Frederiks, ontmoette in het Drentse Hoogeveen. De moeder van de twee zusjes was secretaris van de plaatselijke VVD-afdeling. Als Kamerlid bracht Wiegel veel werkbezoeken door het hele land. Hoogeveen deed hij vaker aan. Bij de nazit was het er doorgaans gezellig; eens had hij in café Homan een rondje om het biljart gefietst, met moeder Frederiks achterop. Nadat hij er een keer was blijven logeren, kukelde hij de volgende ochtend in het vizier van Jacqueline en Marianne van de trap. Zo verliep de kennismaking van Hans Wiegel met zijn latere bruiden (p. 175-176). De lezer krijgt door het hele boek heen een aardig inkijkje in Wiegels privéleven, waarbij de donkere episodes – Jacqueline en Marianne verongelukten beiden – even eerbiedig als ontroerend zijn opgeschreven.

Terug naar de politicus Wiegel. Het blijft opmerkelijk dat de VVD-leider al op zijn 40e afzwaaide. Temeer omdat hij in de jaren na zijn afscheid continu bleef speculeren over een terugkeer naar Den Haag. Een paar keer was hij dichtbij, bijvoorbeeld in 1986 na het plotselinge overlijden van VVD-minister van Binnenlandse Zaken Koos Rietkerk. En in 1993, toen de gehaaide partijvoorzitster Dian van Leeuwen een stokje stak voor Wiegels rentree. Velen binnen de partij zagen hem graag terugkeren als lijst-

---

trekker voor de naderende verkiezingen, maar Van Leeuwen drukte haar zin door en opteerde voor Frits Bolkestein. Zo slaagde Wiegel er niet in het voorbeeld van zijn inspirator en eerste VVD-leider P.J. Oud te volgen, die na een lange onderbreking was teruggekeerd in de landelijke politiek voor een tweede termijn. De vraag is of Wiegel dit werkelijk ambieerde. Veelzeggend is de titel boven een artikel over de VVD-coryfee uit 2006: ‘Als het moest, was-ie er niet.’²

Het spel om de macht heeft Wiegel in ieder geval altijd leuk gevonden, en hij is er bedreven in. Hij is belust op aandacht en kan er goed mee omgaan. Voor grote zalen kent hij geen plankenkoorts, toch opvallend voor iemand die van zichzelf verlegen is. Hij ziet het als een spel zijn toehoorders in te pakken. Reeds als jong politicus noteerde hij ‘applaus’ in de kantlijn bij zijn spiekbriefjes, op de plekken waar hij dit verwachtte in zijn toespraken. Wiegel was en is nog altijd verzot op de politiek. Het is de biotoop waarin hij bij uitstek gedijt. Wat dat betreft was het nooit moeilijk om de levensles van de antirevolutionaire econoom, politicus en voormalig minister-president Jelle Zijlstra ter harte te nemen: ontspannen zijn, dan lukt alles.

Wiegel is nooit een bevlogen idealist geweest. ‘Ik denk in mensen,’ aldus de kop boven een interview in *Panorama* uit maart 1977. Het karakteriseert de man *par excellence*. Hans Wiegel is gesteld op mensen, of hij is minder gesteld op mensen. Deze tweedeling is een opvallend richtinggevend kompas gebleken voor zijn politieke handelen. Het

politieke en het persoonlijke zijn bij Wiegel nauw met elkaar verweven. Mensen die zich loyaal aan hem tonen geeft hij op zijn beurt het volledige vertrouwen. Met mensen die het op een of andere manier bij hem verbrast hebben, Hans van Mierlo kon hierover meepraten, komt het vaak niet meer goed. Zijn politieke tegenstanders zijn niet per se zijn persoonlijke vijanden. Voor Den Uyl heeft hij bijvoorbeeld altijd veel respect gehad. Wiegel heeft verder een voorliefde voor ijdele figuren. Zo is hij altijd bijzonder gesteld geweest op Norbert Schmelzer, de vroegere KVP-fractieleider, die bij velen nog altijd de associatie van een gladde teckel oproept.

Bij Wiegel niet. In 1999 zorgde hij er als Eerste Kamerlid met zijn tegenstem hoogstpersoonlijk voor dat de regering, waar zijn eigen VVD deel van uitmaakte, het correctief referendum niet door het parlement geloodst kreeg. In de Senaat was de spanning om te snijden geweest en het debat had tot in de nachtelijke uurtjes geduurd. De Nacht van Wiegel was geboren. De volgende ochtend belde Wiegel triomfantelijk Schmelzer op, die de geschiedenisboeken had gehaald met zijn eigen Nacht uit 1966:

“Norbert, ik weet niet of je het gevolgd hebt, maar jij bent niet meer de enige met een Nacht,” zegt hij. Hoe laat was-ie afgelopen, wil Schmelzer weten. Om een uur of twee, antwoordt Wiegel. ‘Nou,’ zegt Schmelzer, ‘die van mij pas om half vijf. Dus die nacht van jou telt helemaal niet!’” (p. 634).

Wiegel zal op zijn dijen gekletst hebben, toen hij deze anekdote vertelde aan zijn biograaf. Het boek is rijkelijk gevuld met Wiegeliaanse grappen en grollen, waarmee de biograaf zijn hoofdpersoon eer aandoet.

De Wiegel-biografie is met een uiterst vlotte pen geschreven. Wat betreft de politiek-maatschappelijke context is de auteur af en toe te lang van stof – de auteur heeft het zelf over ‘grove penseelstreken’ – waarbij de hoofdpersoon soms uit het zicht dreigt te verdwijnen. En zes hoofdstukken voor vier jaar ministerschap is misschien iets aan de hoge kant. Gaandeweg begint de ballon leeg te lopen. De auteur kondigt in zijn inleiding aan dat Wiegels 15 Haagse jaren de hoofdmoot van het boek vormen; die keuze is gerechtvaardigd. Toch is de balans tussen de rijkelijk beschreven jaren 60 en 70 en de decennia die volgen zoek, ook omdat de auteur de lijn van het beschrijven van de tijdsgeest – op zichzelf erg amusant voor de lezer – niet geheel doortrekt. Daar komt bij dat het diepgravende historisch onderzoek – de auteur lijkt tot 1977 alle Handelingen te hebben gezien – allengs plaatsmaakt voor veel persoonlijke herinneringen en anekdotiek.

Pieter Sijpersma, die zelf bijna onopgemerkt een klein bijrolletje vervult in het stuk als toenmalig journalist voor de *Leeuwarder Courant*, is erin geslaagd een levensecht portret te schetsen van de persoon en politicus Wiegel. De schrijver is een goed observator gebleken. Wiegels gebruiken en gewoonten, zijn vaste uitdrukkingen, zijn stokpaardjes, ze hebben allen een plek gekregen in het

boek. Dit blijkt ook uit de beschrijving van de wijze waarop Wiegel tegenwoordig zijn dagen doorbrengt in het Zuidwest-Friese Oudega. Daar schrijft hij zijn wekelijkse column voor *De Telegraaf*, vaak over zijn eigen tijd waarin alles beter was, ontvangt hij bevriende politici en journalisten van weleer met wie hij oude anekdotes ophaalt en ontvangt hij zo nu en dan een student geschiedenis, die hij graag te woord staat. Sijpersma schrijft treffend: “Hans Wiegel woont te midden van zijn herinneringen” (p. 665).

drs. L.R. Steenbergen is als historicus verbonden aan het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis van de Radboud Universiteit te Nijmegen.

---

1. De geschiedenis van het partijwezen van de VVD, zoals bij andere partijen vaker beschreven is, verdient nader onderzoek. Een belangrijke aanzet hiertoe is gegeven door: E. van Dijk & G. Voerman, ‘Van kiesvereniging tot moderne politieke partij: de ontwikkeling van de organisatie en de cultuur van de VVD’, in: P.G.C. van Schie & G. Voerman (red.), *Zestig jaar VVD*, Amsterdam, 2008, pp. 93-135.

2. C. Verbraak, ‘Als het moest, was-ie er niet’, *Vrij Nederland*, 20 mei 2006.